„ЗАСТАВА“ излази трикут у недељи и то: средом, петком и недељом.

ЦЕНА ЈЕ ОВА
за Аустро-Угарску:

на целу годину	12 фор.
на по године	6 „
на четврт године	3 „
на један месец	1 „

За Србију:
(у сребру.)
На годину 120 гроша, на пола године 60 г. на четврт године 30 гроша чарш

ЗАСТАВА.

ОГЛАСИ рачунају се по 6 нов. од сваке врсте оваких ситних слова, а за жигсе плаћа по 30 новч. сваки пут.

ДОПИСИ шаљу се уредништву, а предплата и огласи администрацији „ЗАСТАВЕ“ у Нови Сад, у дунавској улици.
РУКОПИСИ не враћају се натраг.

Поједини бројеви листа у месту могу се добити по 10 нов. у трговини Љ. Стефановића и у трафици Милоша Петровића.

БРОЈ 37. У НОВОМЕ САДУ, У СРЕДУ 27. МАРТА (8. АПРИЛА) 1874. ГОДИНА IX.

РЕЧ СРБИМА ОКО ВЛАДЕ.

У прошлом броју учинили смо „апел“ на нову владу, да већ једанпут скине „секвестар“, запт, са наше црквено-народне автономије, и да нашим црквено-народним стварима редован, законити течај пусти.

Могли би сад пречекати, да видимо, хоће ли и какав корак влада у том предмету скоро предузети, тим више, што је о тој ствари толико писано, да се наш свет за обавештен сматрати може, а с друге стране не само што је министар богочасти на путу, него и без тога тежко да би се од нас обавестити дао. Међутим осим министра и нас, који јавном мишљењу нашег народа израза дајемо, има још једног живља и чиниоца, који стоји посреди владе и народа, који ће јамачно саслушан, а како сад ствари стоје, у главном и послушан бити.

То су они Срби, који или по свом званичном положају, и одношају, или по поверењу, које су иначе у владе стекли, могу бити саветници или обавестиоци владе. Сва је прилика, да ће ови имати меродаван уплив на правац, који ће влада у поступку свом узети. Они могу бити мост, преко кога се споразумљењу доспева, али могу погрешним, или пристрасним саветом допринети, да ствар узме правац и ток, који опет води у — буџак. Ако који, а нарочито меродавни од њи узхту бити пристрасни, те ствар тако удешавали буду, да конгрес доведу у процеп, и у таке рашље, да или онако поступа, како се њима, или коме другом озгоре допада, или да и опет ризикује свој распуст — против тога нема лека у напред. Безсавестност се не обзире на разлоге и савете, који би на то смерали, да је окрену с умишљеног пута. Но како би се и то догодити могло, да саветници као људи погреше, да се т. ј. обману у оцени ситуације, разположаја јавног мишлења, и други околности, те да по томе даду савет, који би и неотице могао конгрес српски довести до тога, да бранећи право и достојанство народа и опет са владом у сукоб дође — то мислимо, да ћемо не само обштој ствари, него и њима учинити услугу, ако ји на неке ствари пажљиве учинимо, пре него што — доцкан буде.

Пре свега ваља себи дати рачуна о положају и расположају народног мишлења и то не једино по његовој појави у штампи, него и по другим појавама јавнога живота.

Ко би то по површини судио, могао би мислити, да је народ српски према црквенонародним стварима или равнодушан, или малодушан постао, тако, да ће у првом случају свашта допустити, у другом случају свашта попустити.

Но тај би се у рачуну свом јако обмануо. Нећемо да указујемо на последње истина политичне, али расположај народа тим више карактеришуће изборе. Но нека сваки добро размисли: шта значи то, што народ српски за ово две године дана, како је ванредно стање на црквенонародном пољу, и то и после тога, кад је комесарство фактично престало, ипак ни знака не даде од себе, да хоће да што моли, да хоће, да се ванредном стању ма за коју цену крај учини, да хоће да капитулише? Значили то равнодушност?

То никако. Сам пасиван одпор, који су обштине било противу „комунализма“ школа, било противу други насиља и злоупотреба давале, искључује и помисао равнодушности. Сама толика жеља народа за конгресом, и уређењем наши црквено-народни ствари сведочи противу тога. Или је то малодушност? Но то побијају појави онде, где је народ позван на поље радње, акције, т. ј. приликом избора. Сви избори, а последњи у Панчеву у највећој мери показаше, до кога је ступња напора и моралне снаге народ наш узвисити се кадар, и узвисио се.

Не — ћутању, некретању народа у томе времену, неодзивању и самим близу владе стојећим црквеним обштинама у Будиму и Пешти нити је равно- нити малодушност подлога, него је клица томе млого дубља.

Народ наш жели, да се наш црквено-просветни живот темељно преобрази у напредном духу и правцу, и да се пре свега зарони извор свију злоупотреба у цркви, школи, и у руковању са народним фондовима, и црквено-народним добрима, који извор лежи у самовољи јерарха, и манастирски начелника. Народ наш мора то тим више желити, што је с политичног поља потиснут, и на дефензиву, на обрану скучен, и што само на црквено-просветном пољу као народ радњу, акцију показати и развити, и као „народна целина и јединица“ појавити се може. То је још последњи обкоп народности наше.

На том пољу дакле није се попуштати могло, а како сили физично није ни хтео, ни могао одољевати, то је срце стегао, да сили морално одоле.

Посматрали смо: докле ће сајужена државна и црквена власт терати противу нас „дон-кихотску“ хајку и шта ће учинити на пољу на коме ни по каквом закону ништа чинити не може, не сме.

С друге стране позната је, и припозната ствар, да кад се каква темељна промена уводи, кад се „дели дан, и ноћ“, да то стаје муке и борбе, и да је ствар у зачетку пропала, ако се покаже, да дотична страна није кадра борбу издржати, реакцију прекужити. То особито важи, кад се борба води са калуђерством, са црквеном реакцијом, па још кад јој је светска власт ма из какви политични или други узрока на руци.

И да нисмо у Угарској, могли смо предвидити, да ће „зоље“ у очи летити, кад јим се у гњиздо дирне.

Народ је наш најпре тригодишњу борбу са јерархијом, па онда двогодишњу борбу са јерархијом и државном власти, или боље рећи нападај њин на право и интерес народа, челично издржао.

„Нити писну нити зуби шкрину.“

То је смисао и значај „Лаоконског трплења“ нашег од два тићара обмотаног народа за ово две године дана.

И зар ко може и помислити, да ће наш народ сад, после двогодишње, више морално-душевне муке, него материјално-физичне невоље, и то сад кад се цео свет уверио, и кад је и сама влада осведочила се, да је била на кривом путу, да су неоноване како политичне потворе, тако и клевете у погледу фондова и добара — зар ко може сад и помислити да ће народ малодушно устукнути на пољу, које је његово рођено, на ком ни по каквом закону државној власти не припада друго, осим надзорно, прекорачење делокруга одклањајуће право?

Ми дакле желимо, а наш народ с пуним правом захтева: пуну законити слободу народа и конгреса на црквено-народном пољу како у стварном, тако и у самом формалном погледу.

На страну једанпут са свима мајсторијама, које само раздражују, неповерење сеју, и незадовољство изазивају, а држави баш никакве користи недоносе, јер напоследку „divide“ (подели), „et vince“ (па победи) нису увек близанци.

Сад долазимо на „неке ствари.“

Пештански листови пишу, да ће конгрес бити изборни. Незнамо у ком се смислу то разумева, или у том да ће долазећи конгрес бити само за избор митрополита, па да ће после други за расправу сљедовати, или у том, да ће конгресу пре свега бити задатак, да избере митрополита, па да се разиђе, и опет састане, кад синод „неке ствари“ претресе.

Ма у ком смислу то било — а биће у другом — ми унапред протестујемо противу таки планова. У нас нема двоструког конгреса, изборног и расправног. У томе пак, што би влада конгресу „маршруту“ одредила, лежало би ограничење и повреда црквено-народне автономије

Не поричемо, да међу првим предметима конгреског деловања треба да буде избор митрополита — али се оградити морамо противу тога, да то буде једини, или по каквој заповести први предмет првог састанка. Од конгреса зависи дневни ред у обште, дакле и избора. На то није нужно, да постоји какав потврђени пословник — то је природни излив како начела автономије, тако и слободе избора.

Ко дакле не иде на смицаљице и закачаљке, тај неможе влади другчије саветовати, него да неделећи конгрес на изборни и расправни, овоме остави пуну слободу дневнога реда. Конгрес ће јамачно оценив околности умети уважити све могуће, право, интересе, и достојанство народа непотируће обзире, и предузеће и сам под потребним предусловима, или „каутелама“ избор митрополита.

Иначе би посланици народни морали на прагу конгреса запитати се: неће ли веће зло бити бирати, и то још можда без сигурности, да ће избор већине уважен бити, па онда разићи се, и чекати на време: кад се синоду прохте, конгреске ствари у претрес узети, кад ли претрес докончати или да ли ће у обште и доћи до конгреса?

Много би допринело пробуђењу поверења у народу и конгресу, кад би се државна власт обазрела на жељу не само пређашњег конгреса, него и толики црквени обштина, и кад би нову еру законитог поступка инаугурисала (освештала) потврђењем они тачака конгреског устројства, које ни сама државна власт није оспорила, а тако и друге елаборате конгреске, које неспорно спадају у делокруг конгреса, као: о управи народни фондова, о дотацији митрополита, и свештенства, и подобне.

Говори се и о изаслању комесара. У том погледу, неки, место да су наводили разлоге и саме целисходности таког изаслања, изјавили су министру жељу: ако пошље, да пошље комесара „уставног осећаја.“ Знамо, како су „еластични“ ти уставни осећаји, особито према Србима. Ми не оспоравамо државној власти право, да своје право надзора врши на начин, који јој се свиди, али који је уставан. Но питамо: је ли целисходно, исто, тако рећи превентивно вршити? За репресију, т. ј. за поништење какви незаконити закључака има и после времена. За полицајни надзор доста је полицајна власт. На што дакле комесар? Комесарство је свакакако не само неповерење, него и пресија.

Тога није било ни код еванђелика, ни католика, ни православни Романа, ни напоследку код — сами Јевреја.

Осим тога и декларaторски комесари нису ни присуствовали избору митрополита, него су само отварали сабор на то, и примали резултат избора. Од какве би користи била данас та скупоцена, народу и конгресу неповерење уливајућа церемонија? Нема сумње, да ће гдегод у ком крају из урне изићи такође посланик, коме ће влада моћи поверити назоре своје, па тим путем може она на зближење и споразумлење странака какви много успешније и поспешније дејствовати, него путем комесара.

Оволико смо нашли за добро наспоменути Србима, који имају мање више поверења код владе, ако т. ј. има, коме од Срба мађарска влада верује.

Ми смо још у време комесарског притиска, кад су оно пештански листови бунцали о „средњој странци“, посумњали, да су тако звани „средњаци“ Срби млого криви томе, што су те од наше црквене реакције изазване ванредне мере тако дуго трајале. Као да се ишло на то, да се оно, што се није ни савити ни сломити дало, дужином времена смекша. Једни чине то из удворљивости влади, други с тога, што немогав у конгресу са својим назорима продрети, можда се надаху тим начином утрти пут свом упливу у народу и конгресу. Но течај догађаја могао их је уверити, да народ неће ничијег туторисања, а најмање таког, које се наслања на силу.

Свакоме је Србину отворено поље, да своје назоре, своје мисли и тежње путем јавности пред народом разлаже. Народ ће већ умети разлоге измерити, оценити, и на обште добро смерајуће уважити. Уплив на слободи основан, једино је „легитиман“, оправдан. Кључ к срцима Србаља нити је сила, ни мајсторија него — справедљивост.

Ми дакле опомињемо оне Србе, који су у владе поверења стекли, и које ће влада без сумње саслушати, и у многоме послушати, шта више, од који су неки и сами честица једне или друге владе: да се добро узму на ум, шта ће, како ли ће саветовати. Србљи у трплењу југунасти, тврдоглави, ни су безобзирни, кад јим се остави слободно поље радње. Но слободу не разуму, и немогу разумети тако, да јим је само оно слободно, што коме озгоре гове.

Зато као гласило слободоумне, напредне српске народне странке тражимо:

1-во Што скорији конрес.

2-го Не изборни, него на просто конгрес, као орган српске црквено-народне автономије, како за избор митрополита, тако и за уређење остали ствари.

3-ће Конгрес са правом властите иницијативе, дакле са правом определења дневнога реда.

4-то Решење неспорни и неоспорени тачака саборског устројства, а нарочито начина избора митрополита и други конгрески поднесака, и саобштење спорни или оспорени ствари конгресу на нов претрес.

5-то Неодложни повратак, односно обнову разпуштени црквени обштина у Н. Саду, Вршцу, Жабљу, и где још тога има.

Не грамзимо за сатисфакцијом за прошло — али иштемо правду за будуће.

ИЗ ИСТОРИЈЕ ТЕКЕЛИЈИНОГ ЗАВОДА.

„Угарски Лојд“ доноси под горњим насловом у свом 76. бр. о. г. овај чланак:

„У јучерашњем јутарњем листу саопштили смо отпис министра богочасти и наставе, којим упућује књижевно друштво „Матицу српску“ као тестаментарнога старатеља заклада Саве Текелије, да у смислу основног писма „од сад“ благодети заведења само „оним сиромашним младићима српског језика“ даје, који науке на пештанском свеучилишту свршавају.“

Од неке стране кривљена је „Матица српска“, да је она штипендије „самовласно давала, и да нема права ни раздавати их.“ И једно и друго окривљење је неоправдано. Ово последње побија најјасније завештајно писмо Текелијино; прво је сама „Матица“ опроврглa тиме, што је навела, да је давање штипендија и до сад увек са одобрењем највише надворне власти т. ј. министарства бивало.

Ми смо у стању, да неке податке наведемо о томе, за што је од последњих девет година одступано од буквалног смисла Текелијиног завештајног писма. Сава Текелија, ваљани родољуб и ватрени поштоватељ свога народа и његовог културног развитка, купио је у Пешти кућу с том изричном намером, да се у њој „алумнат“ (благодејање) за штипендисте заведе. По томе би ови не само слободан стан, него и храну, издржање, и само одело имали. Ова тестаментарна наредба нити је пре нити после 1848. године са свим изведена; „алумнат“ је до сад био — заједничко становање штипендиста.

Од год. 1838., када је овај завод основан, знаменито су се јавни одношаји, особито у обзиру наставе, променили.

Ово је побудило 1865. г. српски народни конгрес, да овај предмет потанко у претрес узме. У 29. седници, која је 23. марта поменуте године држана, у којој је председавао ц. кр. комесар ђенерал-мајор барон Јосиф Филиповић, донесен је у присуству патријарха Маширевића, будимског, арадског, вршачког и пакрачког владике од конгреских заступника *једнодушни закључак*, да патријарх у споразумљењу са „Матицом српском“, као старатељем Текелијиног завода, код владе кораке учини, да се реалитети (добра) тога заведења продају, а добивени новац да се на приплод изда. Добивена камата да се као ручне штипендије даје српским младићима без обзира на струку и на место учења.

Мотиви (побуде) овога закључка били су: Као што је примећено, није никада извршена тестаментарна наредба Текелијина, по којој би у пештанској кући „алумнат“ имао бити; остало се при заједничком становању и давању ручних стипендија. Даље: Када је Текелија г. 1838. фундацију ову основао, предавало се на пештанском свеучилишту латинским језиком, те су и младићи из Хрвацке, Славоније и војене крајине, који садањи језик предавања не знају, могли добијати стипендије из по-

менуте закладе, као што је то и била намера основатељева. Исто тако узимана је у обзир и та околност, да је год. 1838. на пештанском свеучилишту постојао течај ђеометријски за изображење инцинира, којега доцније (г. 1865) није било. Ако би се буквално узимао тестаменат, то дакле ни српски техници не би могли добијати штипендије. Текелијина кућа пак, некадања касарна („брандхаус-касарна") на коју је још један кат назидан, влажна је и нездрава, што је двојицом стручних конгреских заступника потврђено. И тадање трајаво стање пештанског свеучилишта је у обзир узимано, јер оно нити је имало ваљаних учитеља нити довољних учевних средстава, те је заостајало за аустријским и другим јевропским свеучилиштима, па се хтела српским младићма да пружи прилика, да на овим бољим свеучилиштима науке свршују. Као даљи мотив узимана је та околност, што су тада како у Хрвацкој и Славонији тако и у војној крајини, која је онда још у целости постојала, дакле на земљишту у ком је $^2/_3$ Србаља живело, аустријски закони владали, а на пештанском свеучилишту је само угарско право предавано. Најпосле је у Текелијиној кући, која је цењена на 70.000 ф. лежао мртав капитал, јер у њој живљаху само 18 питомаца и надзорник; и да се она и остали реалитети распродају, добила би се свота од 168,796 ф. којој кад би се готовина од 164.965 ф. додала, изашла би свота од 333.761 фор. и од интереса, који би 16.000 ф. износили, могло би се 40 до 50 штипендија по 300 и 400 ф. давати.

Ако се дакле горњи закључак српског сабора неће криво и неправедно да пресуђује, то се он мора у духу *тадањега* времена узети. Сваки ко је непартајичан, мора увидети да наведени мотиви имају важности. *Исто је тако погрешно горњи закључак радикалним елементима међу Србима приписивати, или у опште у њему деструктивне тенденције назирати. Сабор од г. 1865. састојао се скроз и скроз из конзервативних заступника и међу свима заступницима било је само четири човека, који нису имали црквено, војничко или грађанско звање. Па и ова четир човека (међу њима и др. Милетић) још су пре свршетка сабора мандате положили.*

Саборски закључак од 1865 г. о Текелијином заводу није од владе потврђен, јер јој није управо ни поднесен. Но сама влада је учинила један корак, који се потпуно слагао с оним закључком. Год. 1866 предложи српски школски саветник, који је краљ. угар. намесничком већу придодан, да се неком даровитом ученику српске препарандије у Сомбору даде штипендија за даље изображавање на швајцарским учитељским семинарима. Отписом намесничког већа буде позвана „Матица српска", да се позиву овоме одзове, и тако је поменутом предуготовнику из Текелијине закладе на 2. године дана штипендија давана, да похађа учитељско семениште у Киснахту, у Швајцарској.

Из овога се дакле види, да је српски сабор (уз одобравање свију владика) први покренуо питање о продавању Текелијиних добара а не „Матица српска", и да ова није прва почела ни давати штипендије младићима, који се ван Пеште уче, него да је то учинила *сама влада* (управо тадање краљевско угарско намесничко веће), која је г. 1866. у томе иницијативу (почетак) учинила.

Ослањајући се на овај прецеденс (предњи случај) давала је после „Матица српска" штипендије медицима у Бечу и једном правнику из Далмације у Грацу, што је и влада сваке године до коначног уређења целе штипендијске ствари на знање узимала. Завод сам остао је у Пешти и у њему је било увек осамнаест које потпуних, које полупитомаца. (Текелија је само 12 места завео.) „Матица српска" кроз више година није пристајала уз саборски закључак од год. 1865., шта више она је хтела да кредитном операцијом (зајмом) на месту Текелијине куће зграду од четир ката подигне, али се није погодила и тај подузетак се не изврши.

Тек сада, год. 1871., дакле *шест година* после онога закључка, поднесе „Матица" влади предлог о продавању Текелијиних добара и о претварању целе фундације у новчане штипендије. Пошто је предлог матичин непотпун био, то је од владе враћен ради попуњења. У жељеној попуњеној форми приспе он тек октобра 1873. опет министарству, на што је од нас саопштени министарски отпис од 6. марта о. г. издан. Дакле није ствар ова „годинама" нерешена била, него једва неколико месеци, а то зато, да влада може ову важну ствар прегледати дати. Овај министарски отпис је уједно побијање саборског закључка од г. 1865. и прецедентног случаја од 1866. али њиме није још питање о Текелијиним штипендијама дефинитивно уређено.

То је *право* стање ствари.

ПРЕГЛЕД НОВИНА.

Аугсбуршке „Алг. Цајтунг" имају следећи допис:

„Пешта 12 тарта. Министарска криза се дао Бог свршила, и сада имадемо ново или управо само допуњено министарство. Дали ће пак ово ново министарство врло јако растројеноме стању Угарске моћи што помоћи, то је врло сумњиво. Не пати Угарска само од финанцијалног и газдинског каламитета, него има ту још већи невоља, које као рак подгризају државни живот у Угарској: а то је оскудица више наравствености у целом државном животу. И ова оскудица се особито онде показује, где се ствар тога тиче, да се служи ма и најгаднијим средствима мађарскоме шовинизму. Ово видисмо приликом саске ствари, у којој је министар грешио против самог закона, само да Сасе смете да неизврше своја муниципална а уједно и њихову немачку народност бранећа права. Нечувено пак средство употребио је министар унутарњих и то недавно према бившој граници. У конштитуционалним државама сасвим је запрећено и самог монарха увлачити у партајну борбу, и ауторитетом истога пресију чинити ма на какву странку. Па ипак учини ово мађарска влада посредством једне деаковачке депутације из панчевачког изборног среза, која се монарху приликом последњег његовог бављења у Будиму представила, и којој се допустило да монарху пред ноге баци туште најнесмисленији окривљавања на народну странку — Одговор монарха беше наравно такав да је одобравао мере мађарске владе, и тај одговор, разуме се по себи, требао је да на граничаре притисак учини, да при новом избору посланичком дана 26 (14) марта гласају за владиног кандидата. Чудновата је обмана, у којој се налази мађарска влада гледе границе. Она би да у силу створи тамо деаковску странку, где зато нема никаквих елемената. Зато се и збива, да се у војеној крајини свакојаки сумњиви елементи броје у деаковачку странку, који под плаштом мађарског патриотизма у своју корист раде, и у постижењу таке своје циљи не страше се никакве денунцијације и у опште никакви неморални средстава. И с тога наравно да није никакво чудо, што мађарска влада, кад ју таки људи обавештавају, приписују војеној крајини државоопасне тенденције. К овоме придолази још то, да мађарски шовинизам не допушта да се као што ваља поглед баци на праве одношаје и да се у опште министри недају ни с какве друге стране информисати. Ово производи то, да се мађарски министри у своме шовинистичком слепилу никако неплаше тога, да и ауторитет монарха за свој шовинизам у своју корист употребе, па сад било то штогод ма и најнеуставније и најнечувеније.

Кад је приликом првог избора у Панчеву једна депутација народне странке хтела да се монарху представи, те да се на нечувене злоупотребе владини органа потужи, није јој допуштено, и министарство јој је казало, да је така тужба неконституцијонална. Сад пак после три месеца, долази једна деаковачка депутација из истог изборног среза, и то непосредно пред нови избор, и тој депутацији не само да се даје приступ, већ њојзи шта више пада у део опширан одговор монарха! Овај у уставном животу нечувени поступак био је предметом једне интерпелације коју учини посланик др. Костић у данашњој седници. Министар унутарњих задржао је себи право да на исту одговори. После седнице пак казао је др. Костићу, да на интерпелацију може тек после избора посланичког — да одговори, у чему уједно лежи и то признање, да се ова панчевачка депутација ли ради новог избора удесила. Нема човек заиста дал да у овом признању министра даде више значаја наивности дали ненаравствености!

Но у томе баш и лежи оно што је карактеристично по мађарску државу, да њојзи као и свима оријенталним државама оскудева наравственост. У јучерашњој седници интерпеловао је Милетић министра просвете у ствари српског конгреса.

УРЕЂЕЊЕ УГАРСКИ ФИНАНСИЈА.

„Нова сл. Преса" доноси под горњим чланком оригинал-коресподенцију из Пеште, која овако гласи:

„Финансије једне претежно-земљоделске државе подлеже већим променама, него финансије држава, у којима је индустрија јако развијена. Па и развиће газдинства иде у земљама без индустрије многе спорије и теже, него у државама, где богато сакупљени капитали и многострано развијена газдашка интелигенција могућим учине, да населење што више може да комбинује са својом снагом, да се више производи, и да циркулација што бржа буде; с тога се у таким државама усљед таки прилика радиност народа све више и више еманципује од уплива сурови природни сила, и јако се умањава могућност, да наступе назадност и подпуна стагнација (застој).

Угарско газдинство и угарске финансије жалосна су илустрација ови економски истина. До душе развитак газдинства у земљи, а с њиме и способност за плаћање порезе знатно су од 1867 до 1872 у напред коракнули, но ове године наступи у један мах така стагнација, која је на државне финансије врло хрђаво упливисала, и која је претила самој државности земље.

Финансијски политичари мађарски, преварени тиме, што је кроз више година државни доходак све то већма растао, беху се предали тој обмани, да ће то растење у равној прогресији непрестано продужавати се. Зато се упустише у подузећа, код којих предпостављаху да њиховом успеху неће ништа сметати. Кад пак криза наступи и државни доходци у место жељене повишице у један мах падати стадоше, онда остаде народ скоро без сваки средстава и, да неби постао не способан за плаћање, мораде се пристати и на то, да се најновији зајам ма под најтежњим условима учини.

Државни трошкови увећаше се ови последњи пет година врло јако. Трошкови министарства правде и унутрашњих, ма да су иста одвојена, стају данас 8 милијона више него пре, кад нису одвојена била. На домобранство се троши скоро $8^1/_2$ милијона, дочим исто пре пет година није ни паре коштало. Усљед повишице паушала и усљед утеловљења границе натурени су угарском буџету нови терети од 4 милијона, дочим су придошли нови доходци са свим незнатни. Подпора гарантованим жељезницама, за коју пређе буџет није ништа знао, гута данас 14 милијона. Приратћујући дуг за одплату земље, и интереси за уговорени зајам проузроковаше око 1868 год. повишицу од 20 мил. форината за одплату државног дуга. Редовни трошкови министарства комуникације и просвете порастоше са неки 250 процената. Трошкови на пошту, телеграфе и државне ергеле такође јако порастоше. Па тако исто се разним инвестицијама форсирало при обрађивању државни добара, државни шума, и при рударској радњи; рачунало се на велике приходе, који напоследку осташе само на хартији.

Једва ли би која земља у Европи била у стању, да тако прекомерно неприродно напрегне своје силе а да непретрпи велике финанцијалне поразе. Па ови порази и постигоше Угарску. Они посташе опаснији с тога, што на крму финансијске управе у Угарској беше човек, који се навикао био, да живи од данас на сутра, који није никад појмио нужду резерве, који никад није мислио на то, да висећим операцијама кредита угарског ма какве систематичне основе задобије, који се у својој дрској лакомислености тако далеко заборавио, да је у течају 1873 год. скоро сву готовину у државној каси налазећу се потрошио, и није сеза времена побринуо, да дотације државне касе до преко нужне мере допуни. И све то учини министар финанције оне земље, у којој за први шест месеци у години и при нормалном стању утиче само трећина државни доходака, у којој све зависи од тога, како је година родила, те би с тога и слепац морао увидити, да је нужно да се подобар део готовине у резерви држи.

Зато и дође до тога, да се из своте од последњег зајма 16 милиона употребило на дотацију скоро сасвим испражњених каса. Остало поједе које ломбардијски дуг, које нужне потребе у оном тренутку, те се Угарска данас налази опет у томе јадном положају, да мора зајам да уговара. Количину истога зајма, који још у првој половини године треба да се учини, своди пододбор деветорице најмање на 55. милиона у ефекту.

Ово је нацрт данашњег стања. Таке пак ситуције су најмање удесне по мирну, добро промишљену поправку финанција једне земље. Нужда је редко кад такав саветник, на којег се можеш ослонити, особито кад се ствар тиче основне, по плану удешене реформе. Ово се опажа на операту, који је публиковао под-одбор деветорице. Одбор је имао да реши двоструку задаћу: морао је учинити предлоге, који дају могућности да се одма помоћ нађе; а морао је опет и да се постара, да створи дефинитивне основе доброг снази земље одговарајућег газдовања. Али није све, што моментану помоћ пружа, таког соја, да положи темеља сигурној будућности Ово објашњује велики део неоснованог финанцијалног операта, који сам по себи има пуно вредности.

У радикалним, дубоко засецајућим предлозима није баш тако богат извештај одбора деветорице. Па ни што се централне управе тиче, која је узор-слика хипертрофије несмисленог бирократизма, нелаћа се одбор иницијативе. Ново уређење министарског ресора, простији ток радње, ново уређење о степенима чиновничким, једном речи све, што се односи на реформу централне управе, преоставља одбор иницијативи владе. Само у општим потезима наглашује исти одбор нужду уштеђења и рештрикција, те на том основу прелиминира паушалну уштеду од 200.000 ф. за 1875, од 300.000 ф. за 1876, и од 400.000 ф. за 1877 год. Последња свота била би 14. процената од трошкова на централну управу у износу од 2.988,000 ф.

Једина, на велике промене у државном механизму смерајућа основна мисао одбора је та, да се рашири делокруг жупанија. Пре свега треба ове на то упутити, да велики део своји потреба саме подмирују из жупанијског пореза. Ниједна жупанија нетреба у будуће да из државне касе добије више, него десет процената од своте директних државних доходака из ње. Има таки жупанија, где се више од тридесет процената директне пореве употребљују на жупанијску управу. Ове ће дакле од сада тај вишак или саме подмирити или ће се морати са другим жупанијама спојити. Државна каса уштедиће овим око 850.000 ф

Надаље преоставиће се жупанијама, да се саме брину о путовима, што је досада на државни трошак ишло, и тиме ће се државној каси опет скинути с врата терет од неки 2,500.000 ф. То исто има бити и што се путова на води тиче, чиме се

ЛИСТАК.

ДОПУНЕ И ИЗПРАВКЕ ЗА „ГРАЂУ ЗА ИСТОРИЈУ СРП. ПОЗОРИШТА"

од Јована Ђорђевића.

(Наставак.)

Дакле морамо пазити *на дела*, и онда ћемо брзо знати, на чему смо.

Ми ћемо безбројну гомилу глумаца материјалиста поделити на два одељења. У прво спадају *грубији* егземплари, глумачки „плебс;" у друго *финији* представници ове врсте, као нека *„аристократија"*. Покушаћемо да насликамо по један тип и од плебејца и од аристократе.

Обојица полазе са тог гледишта, да на свету има највише будала и лупежа, па да је лупежу лако протурити се кроз такав свет, јер је будалу лако преварити, а лупеж је већ из симпатије његов, јер „врана врани очи не вади." Дакле им је девиза; *хајка на будале, и алијанција са лупежима.*

Реч *„будала"* код њих не значи то, што код осталог света. У њиовом је речнику *будала* то исто, што је код нас *поштен, али безазлен човек.* Овај ће свакако имати покрај многих добрих и јаких страна и *једну слабу*, на коју кад се вешто јуриши, учиниће нешто, што није у реду, и што ће после и сам увидети, да је било *будаласто.*

Ове поштене и беласлене људе ватају они у своје мреже, да их или опљачкају, или — што је још горе — да од њих направе *несвесна оруђа за своје прљаве намере.*

Покретач и једних и других, „плебса" и „аристократије," у првој је линији *интерес* у другој *лична сујета*, и сва је разлика између њих у томе, што је „плебс" задовољан са мањом порцијом од једнога и од другога, и што обоје тражи *грубијим* средствима и по нижим слојевима друштва; а „аристократији" треба и више новаца *и више* тамјана, и обоје гледа да постигне на *финији* начин и у *вишим* регијама друштва. Разлика је од прилике она иста, која постоји између напуљских лазарона или калабреских бандита и између препредених „авантијера" који под лажним великашким именима путују по Европи и задају главобоље банкерима, посланицима, полицајима. и криминалним судијама!

Као прави паразити намирују и једни и други своје потребе на *туђ рачун.* Њиовом интересу мора да служи *туђа кеса*, а њиовој сујети *туђа част.*

И једни и други јуришe на *туђу кесу*, једино с том разликом, што аристократ у њу *дубље* заграби, а плебејац *мање;* и што се овај последњи за нужду задовољи кадкад и са *„мабавкама у натури,"* па где се не нада *новцу*, ту му је добар и туђ *подрум*, туђа *кујна.* — Лак начин, којим до пљачке дођу, направи их *лакомисленима, расипачима.* А нашто и да штеде туђ новац, кад ће се увек наћи по која овчица за стрижење! — Тако постану *бекрије, карташи*, и на то им оде цела плата и сва готовина. — Сад се удари у *дуг*, који нити могу да исплате, нити га икад озбиљно и мисле платити. То иде све даље, док се сав кредит не изгуби, док се не дотера „до ижице."

При свему овоме највише позоришна управа страда; јер она нема ни тренутка мира сад од разне врсте кредитора, који своје новце траже, као пак од самих таких глумаца, које сваки час треба мањим већим позајмицама „из блата извлачити."

Спекулант плебејац троши мање дугове; кредитори су му из нижих слојева друштва; понизан је према свакоме, од ког новаца тражи, и ову понизност тера и до саме подлости, до просјачења. — Спекулант аристократа троши много; прави велике дугове; кредитора има и у нижим и у вишим слојевима друштва. Према овим последњима је учтив и јако обазрив, кад тражи новаца; према онима првима је и онда господин, и док им се задужује, изгледа као да он њима чини неку љубав и милост, а не они њему; а најарогантнији је према позоришној управи, ако је она тако несретна, да у тај пар од његове добре воље зависи, јер према њој се понаша као *„арачлија."*

Тако се владају, док се иде уз брдо, док не *добију* новаца. Низ брдо је већ много лакше. Они су свој посао свршили; јер како ће се дуг *исплатити*, о том нека *кредитор* бригу води. Лепим се врло ретко може доћи до наплате; нема ништа без свађе, без парнице, без силе. Али ни то не помаже увек; јер су на свађу свагда готови, и ње се увек више боји учтив кредитор, него што је се боји безобразни дужник; парницу осујете тиме, што „благовремено" умакну. Од свију кредитора у најгорем стању је позор. управа; јер у место да их је својим доброчинством обвезала, она им се баш тиме предала на милост и немилост, а они тек сад могу да чине и чине с њоме шта хоће.

У опште ових речи: захвалност, благадарност, признателност, — нема у њиовом речнику. Јеси ли му десет пута помогао, а само једанаести пут не велим одмогао, него му просто помоћ одрекао; он већ виче на тебе, већ си му постао непријатељ, гониш га, и он има права, да те мрзи.

Узрок овој појави лежи не само у њиовом материјалистичном егоизму, о ком смо до сад говорили, него још више *у њиовој личној сујети*, на коју сад прелазимо.

Што је код глумца идеалисте чист вештачки *понос* и невино славољубље, то се код глумца комедијаша изметне у шкодљив сурогат, у карикатуру тог поноса и славољубља, *у личну сујету.* — Идеалиста је *поносит* у толико, што осећа да и он нешто вреди, па неће да пузи ни пред ким: комедијаш је *арогантан, гордељив*, што себе прецењује, па би хтео да други пузе пред њим. — Идеалиста је *слободан и отворен*, јер му понос не допушта, да лаже ни за своју корист: комедијаш је *продрзљив и безобразан*, јер му ласка сујети, да лаковерном свету протури лаж место истине и без своје користи. — Идеалиста тежи за *славом*: али за

опет уштеђује 600.000 ф. Умањавајући број судова и уважајући што простији ток радње уштедиће се један милијон. Ове четир поште већ износе 5 милијона, дакле највећи део оне уштеде, до које у редовном буџету треба доћи, и која уштеда да се своди по извештају одбора на ове бројеве; за 1875 год. 6.851,000 ф., за 1876 год. 7.965.000 ф., за 1877 год. 9,181.000 ф.

Велики трошкови на државне ергеле треба да се постепено умањују, а напослетку да се сасвим укину; државне домене (1 и по милиона ланаца) треба продати; прекомерно форсирану продукцију у државним шумама треба на паметну меру ограничити. Са штетом вођено државно рударство и гвожђарство треба ако је могуће продати, свакако пак нетреба га даље на штету обрађивати.

Умножење обранбене војске треба што спорије да се изводи, и нове кавалеријске ешкадроне нетреба увести.

Све једнако умножавајући се прометни трошкови на државним жељезницама треба да изостану, а једна фабрика за машине нека се прода.

Повишица тарифе од 0·84 на 1 новчић по центи и жељезничкој миљи, даље и могућом редукцијом прометни трошкова треба доходак државни жељезница да се повиси. Нове гимназије и реалке за сада бар нетреба уводити а и у онима вишим заводима учевним што постоје треба штедити. Трошкови на уређење путова нека се утерају уважањем малти. Пошта и телеграфи нетреба екстензивно, само интензивно да се развију.

Ово су in nuce (у језгри) предлози под — одбора деветорице. С тим што ће се натурити жупанијској управи одређење и утеривање порезе могло би се нешто уштедити само је питање, да ли се таким експериментима неће снага финансијке управе у опасној мери подрити. Мађари нека се добро промисле о томе, шта раде, пре него што се у таке дрске експерименте упусте. Они су сада на опасном раскршћу. Један пут води политичној и материјалној регенерацији; други постепеном рајстројству и комадању државности. Преваре ли се у овај мах вође мађарског народа у избору средстава, онда се треба бојати, да ће им то бити последњи пут.“ —

ДОПИСИ.

(Т. С. В.) Беч, 22. марта. (3. априла). *(Поглед на буџетну дебату. — Из Шпањолске.)* — У посланичкој кући једва да је довршена буџетна дебата. За време док се је она водила било је доста смешних, но и жалосних момената. Смешних за нас у толико, што смо противнике наше видили у свој ништавости њиовој, што смо хваљену ону, дисциплиновану велику уставоверну странку упознали као врло недисциплонавану војску, као жалосну парламентарну већину и управо смо се зачудити морали, да се је такова већина, која нема солидног темеља, а која је при том десорганизована досада у власти одржати могла. У толико је ствар за нас смешнија и жалоснија када помислимо, да су грдне погрешке нас Словена аустријских да је неслога наша повод једини, што су уставоверци и дан данас јошт у власти. Жалосних је момената за време расправе у толико било, што смо гледати и чути морали, како иста та уставоверна странка, која је сада већ тако десорганизовања, да већ ни вође више нема и које живот већ о концу виси и како је та иста уставоверна странка наспрам, нас Словена нетолеранта, како нас баш силом хоће да уназади. Али то јошт није најжалосније, јер се ствар може на боље окренути, но најжалосније је то, гледати, како и опет невера у нашим редовима имаде, који ће за љубав незнатним и моментанима добитцима чак се и начела своји одрећи. Моравци искали су равноправност словенског и немачког језика по моравским школама. То је већина одбацила. Они су искали подпору од 3000 ф. за моравску „Матицу“, којој је циљ ширење просвете у народу. И то је већина одбацила. Моравци су искали, да им се бар једна словенска ђимназија даде. И то би одбачено. Словенци, који су у истој ствари потраживали подпоре од државе, нису је добили. Чијенчала посланик шлеских Словена искао је словенску препарандију и више словенских основних школа. Он је доказивао, да у Шлезији готово две трећине Словена има а да је само једна трећива становништва немачке народности, и да Немци силне школе па чак и препарандију своју имају; дочим је словенска већина нема. Левичари одговорише подсмехом. Уставоверни Талијанци пак добили су подпоре и нове школе. Ето правде уставовераца наших. Ту се сваки Словен згрозити мора. Свакоме Словену под таким околностима у дужност пада са свом снагом опирати се против тих насилника, и сваког је Словена најсветији задатак народ свој бранити и недопуштати да му противник у живац народни дира. Па ипак има такових Словена, којима јошт није доста срамоте од уставовераца нанешено јошт има Словена који чак и таковим одсудним тренутцима попуштају и неверни постају старим својим начелима. Жалосно је гледати, како Младословенци благо поступају са противничким насилницима, како им управо ласкају и како исти ти Младо-Словенни за почињу нагињати на леву страну и како започињу неверни бити својим начелима.

Иначе пак нашли смо да су наше опозиционалне фракције — изузимајући Младо-Слловенце — готово у свима питањима, која засецају у биће и напредак појединих словенски народа, сложне, а особито нам је мило да нам је могућност даље констатовати, да се Пољаци својски заузимају за интересе свију Словена аустријских. То нам је мелем на рану што су нам је задали Словенци. Од појединих заступника опозиционарних, који су приликом буџетне дебате храбро се борили за начела своја и за право ваља у првом реду да споменемо: моравско-чешке посланике *Пражка, Фандерлика, Межњака, Вебера и Вурма* који су језгровитим говорима пребацивали уставоверцима нетолеранеију и насиље у то им доказивали а даље Пољаке: *Смолку, Чарторијског и Грохолског* а одиста прво место у том погледу заузима: шлески посланик *Чијенчала*, скроман орач који сваком приликом узимао реч у обрану гоњеног народа словенског, кога он заступа. Оно што је овај посланик говорио о патњи Словена у Шлезији и о насиљу и обесу Немаца тамошњих, који Словене тлаче и који систематично на томе раде, да већину словенску у шлеским крајевима понемче и то помоћу најгорих средстава, морала је сваког сваког Словена дубоко у срце дирнути. Што се пак наших, управо да кажемо бездушних противника тиче, то на њих само стару врло згодну Српску пословицу нашу примењујемо: „Свака сила за времена, а невоља редом иде“.

Посланички се је дом, довршив буџетну расправу прекјуче одгодио до после ускршњи празника. — Из Шпањолске стижу повољни гласови. Они нам јављају о победама републиканске војске над Карлистама.

Петриња 17 .марта. Чекали смо на крај поворки чланака што предњачећем „Обзору“ из нашег мјеста полетише поводом чланка у 14. бр. Заставе. Надати се нисмо могли, да ће чланак наш бити бомба на њежна братска осјећања, и да ће нам онако горопадну литанију читати, да нас лармом уђуткају, кад нас неправдом надбити немогу. „Обзор“ који је такт својим дописницима ударио успјети неће, да нас од Мађара копираном лармом надвиче, док лијепе ријечи небуду жива дјела. Предпоставка наша о мржњи и нападању на Србље овђе и у обће у земљи остаје жива оправдана истина. „Обзор“ вели Петриња је овијани град хрватски и по том појму у Петрињи нема Срба. Православни и они су Хрвати. Нашто су дакле она очитовања?

Обзоров дописник такође тражи факта од нас за осведочење наше тврдње. Тиме ћемо га лако послужити. Кос биљежник тврди, да у Хрватској нема Срба. Исти је у време изјаве 150-торице Србље грађане вређао и нападао. Пре избора заступства Увица Петрушић викао је: нећемо Влахе у заступништво за градоначелника. Наша је срамота да нам влахи господаре,“ и то је Увица говорио, кад су Србљи са петрински народњаци најживље радили за Пејаковића. Листоноша Маканчев виче: влахе ћемо из магистрата кроз пенцер побацати. Свећеник један поучаваше дјецу своју: ви сте добра дјеца, онда ћете текар добра бити, ако се небудете са влашком дјецом мјешала. Коцки пивару и звона наша паче. Појаве такве ако „Обзору“ и његовим дописницима за горљивим хрватством годе нами служе за повод обране наши грађански права и народног поноса. Изнимку Србства над Хрватством Србљи нетраже. Иштемо права по начелу равноправности. Негирање и нападање на Србље суабијаћемо богме и ми још јуначније ма од куд она довазила; али кад ваша нападања на јавност изнесемо, непренемажите се тобожном слогом, братством, толеранцијом. —

За Диздара особно непрепиремо се и ако вам је крив, разпните га! А није нам његова особа стожер за пробуђење српске свијести, која живи у србској народној пјесми, србским обичајима и народњој ношњи и т. д. Особине те показују да нема православни Хрвата и да су у Хрватској две народности Србска и Хрватска. Језик књижевни је *српски*, којим се наученије и Хрвати служе и говоре.

Дописник вели: да је наше весеље његова радост, а наша рана, његова жалост и ми те лијепе ријечи оцјенићемо на делу. Познато му је да је српска школа из градске школе ђе и србског зноја има, баш од Генерал-команде изтиснута; па би га молили да се у Обзору заузме, да је братски право да и србска школа једну собу добије.

Најновији извештај о школству у Хрвацкој (Н. Н. 292 1873) показује, да у Хрвацкој и чивутски школа има, а србске нема ни цигле једне.

Ране су то непреболиме на србском народњем тјелу, те позивамо дописника и сваког брата хрвата да одклоњењем неправде помогне доћи до правде и правице коју смо крви заслужили.

Србљи нису никад, за никога, са каквом генерал командом — ни Скудијеровом ни Молинаровом спрезали у пријатељске одношаје јер такву ролу „Обзор“ боље игра — па неће ни са народном хрватском владом спрезати, која *већ* са законским предлогом о православној цркви у Тројединци показује правац политике Хрвацке наспрам Србљима.

Доста је.

Сад имамо ријеч на г. др. Маканца. Погледаћемо на половицу велецењеног листа.

Г. др. Маканца би замолили да прочита наш поздрав у Застави при доласку у Петрињу у ком смо ми на г. др. Маканца — као на хрватског Кастелара наду полагали, да ће нападање на Србље одклонити у које доба о кривици Диздаревој ни спомена било није — али ни у мисли нисмо имати могли да ће „лист“ требати подписа најжешћи нападача на петињске и у обће и Србље. Скуп подписа даје нам довољно повода изрећи сумњу о искрености братства, Србства и православља, јер ми њи у стари опанци познајемо. Њи ћемо оставити нека зуцају; али ради сазнања и упознања ваши назора и мисли о Србству у Троједници — изнећемо нашем читајућем свијету у одломцима разговор ваш са познатим братом Србином. О Србима може бити говора у Срему. Србске школе у Хрвацкој немају смисла. Србске фондове одузећете нам. Ћирилица тешка а латиница лакша за обуку. У Плашком србска читаоница несме постојати и најпосле опомињемо вас на агитирање са неуким Србином кад вам у правничком послу дође. Повучемо ли параделу на горњи разговор, ви се г. др. Маканче у мислима и назорима о Србљима ни најмање недјелите од Старчевића. Овај је наш отворен противник, њим ћемо се отворено борити и његовом сортом људи, али ћемо пазити и на притворност и лукавство. Цјењени лист ваш г. др. Маканче има лијеп слог, те би вас умолили да и на г. Беговића „лист“ одговорите кога сте подавно на бијеле руке примили да се споразумљењем поврати међусобно братско поверење и слога, коју тако јако наглашујете.

У 52. бр. „Обзора“ изашао је најкашње допис из нашег мјеста, који од ђенерала Молинара некаквом претњом тражи разпуст заступства. Неварамо се, да је исти дописник јавио, да је заступство подписало неповереницу и искало скинуће градоначалника. Даље видимо да чланови заступства подписаше бјели лист Маканчев. И он иште да се његове партије заступство разпусти. Та чудне логике! Предлагању томе погодићемо тежњу. Новим избором поради ћемо да Србљи из заступства одпадну, а пре потиснути петаци у заступство доћи, који ту ватру и жаре, како би на продају изложени 3000 растова „billig“ купили а новце поделили. — Они су људи од заната, а од заната мора се живити. Но да вас умиримо, петињски Србљи ће се, кад вам у заступству сметње праве у пасивност повући и неће изаћи на избор, ни дати се бирати до — бољи времена.

Дописник што најпосле на св. спиридонске доходке запиње није вредно одговарати јер обћина и без савјета његова зна, да их на црквено просветне цели употребити жели, него да их један човјек ждере, који сад ћутањем својим њему најемничку услугу чини, па га жали.

На завршетку још морамо браћи Хрватима рећи: у добру да се не поносе — а Србљи се у злу неће дати поништити. Време носи бреме. Можда ће те нас требати. А дотле, — сретно, дај боже!

ПРЕСКА ПАРНИЦА СВ. МАРКОВИЋА КЊИЖЕВНИКА И ДИМ. СТОЈКОВИЋА УРЕДНИКА „ЈАВНОСТИ“.

(Одговор Димит. Стојковића.)

(Свршетак.)

Лазаревић (прекидајући говорника:) Одговорите што краће и насаму ствар.

Марковић. Ја оћу сада да определим најпре зашто само њино присуство понижава скупштину и молим вас немојте ме прекидати — дакле изгледа да влада туторише народ и народну скпштину, кад му она бира зналце за скупштинаре. То је што се тиче оног првог, да само присуство владиних посланика понижава народну скупштину пред образованим светом.

Што се тиче другог питања: који су изрази понижавајући. Ја нећу да наводим поједине изразе већ цео смисао појединих говора. Овде је било једно питање, које је баш за *владине* посланике било тугаљиво, питање о народним жељама, и баш у томе питању владини посланици упели су се да не допусте, да се народне жеље изразе и то разлозима неистинитим, као што сам навео у одговору, и позивањем на законе и устав, што није имало никаквог места. Ја сам дакле казао да наша скупштина изгледа ништавна пред страним светом, кад у таквом питању, као што је изјава народних жеља, не говори народ сам, већ владини посланици, које је влада послала и који деле њено мишљење. У том смислу ја сам казао и да сам њихов говор понижава народну скупштину, што се и ту показује народно представништво као неспособно, да изрази народне жеље и потребе, већ и ту мора влада да га обавештава.

Немам више шта да одговорим на прво питање.

Лазаревић: Сад одговорте на друго питање. Зашто сте препоручивали, да народ збацује кнежеве? Зашто је било нужно о томе да пишете?

Марковић: Ја сам сасвим објаснио у мом одговору, да ја нисам хвалио и препоручивао збацивање кнежева и то се види јасно — из поменутог

правом славом, и њу гледа да постигне озбиљним трудом, жртвама и без *туђе штете*: комедијашу је такође стало *до славе*, или боље рећи до *хвале*, али он гледа да дође до ње без по муке, на пречац, ма и са *туђом штетом*, ма и на рачун *туђе части*.

Комендијашки „плебс“ мање пати од ове жеђи за хвалом, и лакше га је задовољити. Мало кокетовања са трећом галеријом, која ће да му по кадкад пљеска и да га изазове, по који пут спомен у новинама, да је „добро“ престављао, па — мирна Бачка. Он то већ сам удеси, јер њему не стоје на расположењу „услужни духови,“ да све место њега посвршују. Као прави плебејац и духом и спољашњим положајем мрзи он већ по самом нагону на сваког идеалисту у својој дружини; и док је овај почетник, дотле му напада на *таленат*, а кад се овај у пркос томе попне на прилични ступањ позоришне вештине, онда му напада на *част*, и растурује о њему пакосне и опадачке анегдоте по свим меанама и улицама. У овом срамном послу ради обично по упутству и по жељи комедијаша „аристократа.“ којих се држи као пијан плота, јер се клања надмоћној снази сроднога себи духа, по што је мањи лупеж свагда највернији и најоданији роб већем лупежу.

Комедијаш *„аристократа,“* као што се новцем неда заситити, тако га се не можеш ни тамјаном *хвале* накадити. Оба данка прима он и од сиротиње, и од господе. Он жели, да буде предмет разговора и дивљења у колибама, и у салонима. Али он не војује сам *лично* за своју бесмртност, јер има доста помоћника од сваке врсте. Та на руци су му његови толики пријатељи, поштоватељи, итд.; на руци су му и дописници и рецензенти новинарски, који му не престају славу и хвалу трубити и добовати, докле га год не задовоље. Али то задовољство траје само докле се овакав идол *сам самцат* вози на триумфалним колима. Стече ли такмаца, па још идеалисту, тај мора доле с кола, тај не сме дићи главе: на њега се дигне читава хајка. Сви пријатељи и поштоватаљи оне „монополске“ величине постану му, ни криву ни дужну, крвни душмани. По меанама, приватним друштвима, новинама лете на-њ стреле сарказма, опадања; ни таленат, ни добро име његово не остане поштеђено. Често се појављују и анонимна писма, упућена на управу или на јадника самог, где му се у име публике прети, да ће бити извиждан, јавно осрамоћен. А кад управа учини што је *дужна*, и на њу устреми, пребацује јој пристрасност, поводљивост, плетке и интриге, једном речју, на управу баца све оно, *што сама чини*. Тад искрсне сваки час у новинама по која „реклама,“ како се „из поузданог извора дознаје да је врсни члан. Н. Н у намери да се ангажује код неког другог позоришта, куда га на врло пробитачне услове позивају, које ће он по свој прилици и примити, да се уклони из овог легла плетака, где га гоне, и т. д. и т. д.“

Ето такве трагикомедије се збивају код позоришта, где завлада материјализам, комедијашлук. Место да се ради и говори о *користима* установе саме, истакну се на видик *личке користи појединих*, и у овој гунгули најпосле се изгубе сасвим из вида *општи интереси*, због којих је ту и само позориште. Трагично је у овој комедији то, да се у хору монополиста увек нађе *и поштених и за позориште озбиљно заузетих људи*, чија је сва кривица у том *што су се као безазлени дали завести*, па место да бране *позоришне* интересе, у самој ствари војују и неотице за пријаве интересе *појединих себичњака*, а на штету целине, моралну и материјалну штету позоришта самог.

Ово је тип глумца спекуланта, материјалисте, и нижег и вишег реда.

Да оваки члан није добра грађа за народно позориште, лако ја увидети.

Он није на свом месту као *човек*, јер није *поштен*.

Није на свом месту ни као *патриота*, јер не љуби свој *народ*, и готов га је у свако доба напустити.

А је ли бар *на свом месту* као *вештак*? Да видимо.

Ако спада у нижи разред, у *„плебс,“* eo ipso није ни *вештак*, него је као што мало пре рекосмо — *нула* у позоришној рачуници.

Ако спада у виши разред, у *„аристократију,“* онда је већ нека извесна *величина*, и по томе може бити и *вештак*, па и велики вештак.

Али питање гласи: *је ли на свом месту* као вештак? Које је то његово *место?* То је *народно позориште*, организам, састављен из многих елемената. Вредност ових појединих елемената цени се по *користи*, коју позориште од сваког појединог имати може, и то је онда *позитивна вредност*. Али може бити и вредности *негативне*, и та се цени по *штети*, коју позориште од сваког појединог елемента имати може. Глумац идеалиста не иде никада хотимично позоришту на штету али глумац материјалиста *оће* да иде, па и *иде* му на штету, кад год то његова корист или сујета иште; и та је штета у правој пропорцији са његовом глумачком вредношћу. За то сам напред и казао, да ове врсте глумци врло често постају *негативне величине*, јер кад год се рачун склопи, скоро ће се увек наћи, да су заводу више шкодили, него користили. — Публици се њиова игра допада, они су њени љубимци. И нама се допада лепа кармин боја, што се цеди из неких ситних вашица; али оно дрво, на коме се ови паразити легу — *може се због њих осушити*. — А пошто народу треба увек да је прече оно *једино* дрво, *позориште*, него ови ма како лепи и шарени *паразити*, којих се увек може наћи *у довољном* броју; — пошто даље ови паразити не желе: да они служе позоришту и народу, него ови да служе *њима*, то се они и не сматрају за *удове* позоришног организма, дакле *нису на свом месту ни као вештаци*.

„Позориште“ (Наставиће се)

чланка. Ја сам имао намеру да покажем, какво је уверење имао сам народ у Србији о свом суверeном праву у држави. За ту цељ позвао сам се на историју, где се јасно види из историјских факта, да је народ не само исповедао, него и практиковао суверену власт. А моја је намера била, да се устав, који је скупштина хтела да мења и о чему је већ предлог неких посланика изишао, мења према томе гледишту т. ј. да је народ суверен, што је и данашњим уставом у начелу признато, али није прецизно изражено и изведено у појединим чланковима устава. Мени је дакле цељ била, да се у уставу утврди народни суверенитет, што се и из чланка види, а не да ја хвалим или санкцијонирам буне и преврате.

Лазаревић: Ево треће питање: како и на који начин треба да се гази закон и које су форме законске код нас што треба да се погазе?

Марковић. Ја сам казао и код полиције, да само то питање нема места, које су то форме закона код нас, које су могу газити...

Лазаревић (прекида говорника) иначе нема значења што су те мисли наведене.

Марковић: Молим да ме непрекидате — а то с тога, што се из мога чланка јасно види, да ја нисам никако говорио о нашим законима, него сам излагао једино начело, које се односи на све рђаве законе без разлике. Дакле може се однети на наше законе, ако би код нас било таквих закона, који су писани „у најгорој намери“ и т. д. као што се налази у самом чланку. Ја ово последње нисам тврдио. То је што се тиче тога питања: који су закони код нас. Што се тиче друге половине питања: којим начином поједини и скупштина могу да газе законе, који не ујамчују људске интересе, тих начина има врло много и ја сам навео неколико примера у мом одговору. Само на сваки начин ја сам увек разумевао морална средства, зато сам и споменуо, да појединац не сме да узме моралну одговорност на себе — да гази законе, јер би се тиме могао заклањати сваки злочинац и преступник, а моја намера није била никако да правдам злочинце и преступнике. А кад сам казао да народна скупштина, која је претставник поштења и свести целог народа „може и сме и треба да погази мртве законске формуле“ — тако је казато од речи до речи — „кад оне стоје у опреци са интересима друштва“, то се по себи разуме, да таково једно тело не ће никад употребити средства не морална. Ја сам споменуо један пример у једном броју новина, на које сам се позвао код полиције: да је наша овогодишња скупштина управо погазила један закон кад је изрекла у опште, да судије касацијоне, суде богаташима по атару. То је управо и изазвало ону начелну препирку, у којој сам ја доказивао у начелу, да није никакав грех погазити формулу законску т. ј. љуску да се спасе језгра — а то је правда.

Лазаревић: имаш ли ти што Мито?

Мита: „Немам“

Публика је затим изашла напоље и до 12 часова очекивала пресуду; но како пресуда до тог времена није изречена то је многобројни свет дошао и после подне. Око 4 часова оптужени а и публика позвани су да се пресуда саопшти.

Лазаревић изрекао је пресуду са „побудама“ судским од прилике овако: Суд је нашао да у томе што сте рекли, да владини посланици својим присуством омаловажавају народну скупштину нема казнимог дела, јер они нису ништа безчасно учинили, јер и они седе по праву тамо као и они други. То дело подвео је суд под § 104. За друго дело, нападај на кнежева права, суд је нашао да по § 91. в. нема казнимог дела. Треће дело у 13. броју „Јавности“, где сте казали да је народ имао право да збаци једног кнеза, који му зло ради, суд је нашао да је кажњиво, јер проповедати *тако што у мирна времена* кажњиво је, и то се казни по § 93. За четврто дело у 23 броју „Јавности“, где је казато да је скупштина претила батином сваком поштеном браниоцу слободе и напретка, а да се клањала свему што је долазило од владе — суд је нашао да има кривице по допуни § 104, „јер то је очита увреда, јер и у самом протоколу тако не стоји — ми смо читали из протокола на шта сте се ви позвали — овде је понижена скупштина веома. Она не мора да пузи и да се клања „батинама“. Тако исто и за пето дело у 23 броју „Јавности“, да је врлина газити законе, и ту је суд нашао да има кривице, јер то је „онако позивање“ појединих да се закон гази, а то је забрањено. Закони се не могу другчије укинути но легалним путем.

Суд је нашао да има поменута дела и то г. Светозар Марковић као главни кривац, а Стојковић као саучесник. Суд такође узима да се овде налазе у стицају и према томе морају се казнити, а г. Мита још погледом на § 25, 28 и 38 закона о печатњи, где се тражи и новчана казна. Суд дакле с' призрењем на § 259 пресудио је, да се оба оптужена казне и то: г. Светозар Марковић са једном годином и 6 месеци затвора а г. Мита са 9 месеци затвора и 60 талира новчане казни, која ако се не би могла наплатити од трећине имања да се замени са једним месецом затвора. Почем је Светозар у притвору, пушћен је само због слабости здравља, то му се казна рачуна од данас. Светозар да плати и судске трошкове. Још има два суда — продужава — Лазаревић, па како они нађу. Људи нису непогрешиви, али ми смо овако нашли, па има још више судова.

Марковић: Можемо ли добити пресуду у препису.

Лазаревић: Гледаћемо... али побуде сте сад чули и знате их. Људи нису непогрешиви.

„Јавност.“

НОВИ САД. — „Обзор“ има у 76. броју белешку у којој наводи, како је „П. Кор.“ јавила, да угарски министар богочасти ради о том, да се српско црквено питање што пре и коначно уреди, и како је том приликом „натукла“, кано да међу српским посланицима на уг. сабору и др. Милетићем влада у том погледу разлика мнења; како „Застава“ на то није одговорила, и по томе судећи „збиља није Милетић сложан с другима заступницима у погледу решења црквеног питања, што би нам, вели „Обзор“ жао било, јер се ово преважно питање може добро и корисно решити само слогом свију родољуба“.

Нама је чудно, од куд је „Обзор“ у „П. Кор.“ могао начитати оно, што у њој, бар по листовима, по којима смо ми то саобштили („П. Наплову“ итд.) није било, нашто дакле „Застава“ није имала повода одговарати. Тамо је стајало, како народносни посланици тобоже нису одобравали, што је Милетић министра интерпеловао о српском црквеном питању, и на то је у „Застави“ одговорено. О томе да „међу српским посланицима и др. Милетићем влада разлика мнења“ у погледу саме црквене ствари, није онде било, нити је могло бити речи, већ и с тога не, што у том погледу није било саветовања међу српским посланицима. Српски посланици на уг. сабору не би били ни позвани, да иницијативу какву узму у погледу какве стварне стране црквеног питања. На то би конференција, у којој би и други учествовали, позвани била. Срб. посланици могу једино контролишући владу у „уставном вршену врховног надзорног права“, на сабору предузимати кораке, који на то иду, да се одклоне препреке, које на путу стоје, да народ путем конгреса своје право врши. Жалење „Обзора“ смешно изгледа према жељи, да „Милетић сиђе са видика“. Међутим то жалење нека задржи за се — ми га нетребамо, и знаћемо се на нашем „*црквено-народном*“ пољу и без „Обзора“ наћи. —

— У пештанским листовима читамо, да је министар Трефор одвео свога сина у Берлин на науку. Какву сведочбу мађарски министар просвете тиме издаје мађарским научним заводима то остављамо самим Мађарима на расуђење; нас се само то тиче: како је исти министар, који свога сина у Берлин води на науку, могао издати забрану, да Срби „Текелијанци“ могу на страни, у Бечу, и т. д. учити се, и исту тиме мотивовати, што су и у Будим-Пешти школе добре? Или од добри *боље* школе само *Мађари*, или министарски синови могу посећивати? Па да онда не признамо „очинску бригу“, владе за нашу просвету. —

— У овом је листу било помена, како нам није познато, да би ко закључио био, да се обнародовање декларације програма народносни посланика одложи до новог састанка посланика. Сад „Албина“ доносећи, како је ствар текла, јавља и то, да је председник клуба, А. Мочоњи, имао скрупуле, да исту декларацију јавности преда, док се не би на ново претресло место програма, за које је запео Парт. Козма. Усљед тога су вели „Албина“ четворица. што су од народни посланика по разлазку заостала, скупила се код А. Мочоња, и сагласили су се у том, да се објављење декларације одложи. Којим су *правом* то учинити могли, не свађамо. „Албина“ се том приликом чуди: одкуд да су немачко-мађарски пештански листови одма сутра дан дознати могли, што су четворица у стану А. Мочоња закључили? Можда ћемо и ми донети историјицу народног клуба, јер прикривање зла не помаже, но од зла горе чини. Засад толико кажемо да нам се чини, да би се с неке стране хтело да се „народносни клуб“ изврзе у машину, којом невидљива рука зауставља кретање одључнији живаља народносни заступника, и да квари и оно што се направи.

Овом приликом исправља „Албина“ вест у пештанским листовима о постанку декларације. Пештански листови рекоше, да је декларација, или као што је они крстише, „манифест“ „умереним тоном“ написан, и да је из пера др. Костића. „Албина“ наводи: да је ту ствар покренуо један Роман (ми додајемо: Бабеш) да су после закључења, да се декларација изда, зготовљена два предлога: један од Милетића, други од Бабеша, од који је први специјално, а други генерално изложио, начела народносне странке, те је изаслана комисија тројце у којој је био Костић, и која је оба предлога спојила. Радознали смо, да ли ће оно, што се најпре као умерено сматрало, постати „претерано“, кад се сазна да су Бабеш и Милетић то саставили, јер да су у Пешти већ сазнали садржај декларације, коју декларацију ни ми још немамо, то је очевидно.

Из „Пресе“ од римског ускрса дознајемо, да је полузванична „П. Коресподенција“ опровргла вест, да ће српски конгрес „тако скоро бити“; при свем могућем ускорењу тешко да би се састати могао пре половине, или краја Јунија. По свој прилици конгрес ће сазван бити за август, *ако у обште сазвак буде*, што се тек у министарском савету решити мора. То ли је дакле *после* ускрса?

— Епарх. школ. одбор будимске дијецезе молио се јесенас министарству просвете, да би оно поклонило од српских школских књига, које су издане о трошку државе, известан број за сиромашније ученике српских школа у будимској дијецези. Министарство је одговорило да му се не може толике књиге поклањати, јер нема фонда из кога би се тај поклон подмирио. Сада чујемо да је преузвишени владика будимски г. *Арсеније Стојковић* даровао 300 ф. те су купљене и поделење речене школ. књиге сиромашној Српчади на поклон. И овим новим родољубивим делом показао је велезаслужни архипастир да и у скромнијем делокругу своје дијецезе није престао ревносно и дарежљиво подпомагати просвету свога народа. Хвала му у име онога народа!

НОВИЈЕ.

Београд 23. марта. — Свеза српске жељезничке, пруге са турском одобрена је на Нишу, као што се вели по жељи српске владе.

— Другостепени суд спустио је казну Светозару Марковићу са 18 месеци на *девет*, а Стојачковићу са 9 на *три* месеца.

Париз 19. марта. Пошто је Рошфор из свога прогонства утекао, то је влада зазирући од оштрога пера његовог издала наредбу, како да се немогу кришом увозити у Француску извањски списи. Рошфор ће се настанити опет у Белгији те ће ту издавати свој чувени лист „Жижу“. („Lanterne“). С њиме је утекао и чувени министар финан сије париске коммуне по имену Журд, који је од проста благајника са платом од 1500 фр. постао министар комуне са дневницом од 10 франака. Тај човек је узор поштења. Док је био министар, прала је жена му, госпођа министровица, својеручно кошуље у јавној праљионици а он је ручавао у прцварници. Цео свет му се дивио како је поштено руковао милионима и благом банке француске Кад је стојао пред војеним судом беседио је три пуна сахата на изуст о своме новчаном руковању те изложио и правдао га на длаку до последњега новчића. Беседа му је била пуна научне збиље и практичних мисли. Осудили су га на просто изгнанство. За њега је рекао министар финансије Мањ: „Овај се младић боље од мене разумева у финансијама.“ Тог даровитог човека чека сјајна будућност међу лондонским финансијерима.

ЈАВНА ЗАХВАЛНОСТ.

Поводом избора панчевачког, добио сам са многи страна телеграма и други честитака. Немогући свима посебице се захвалити, овим им јавно свима скупа моју најтоплију захвалност изјављујем. Но честитке могу само у толико примити, у колко се исте не тичу моје особе него ствари која је победила.

У Н. Саду 23. марта 1874.

Др. Мих. Полит-Десанчић.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ.

Приликом наступајућих празника, препоручујемо српским родитељима, три српске приповедке за младеж, које су у нашој књижари изашле:

„РОБИНЗОН КРУСЕ“

српско издање, по најновијем немачком преводу. Са 100 слика, елегантно увезана, цена 1 ф. 20 н.

„ВЕНАЦ“
и
„МАЛИ ДИМНИЧАР“

ОД ХРИСТОФА ШМИДА, ПОСРБИО СТЕВАН ЋУРЧИЋ.

свака са једним челикорезом и са више дрвореза, елегантно увезане, цена сваке — 60 н.

Она господа која се са продајом књига занимају, ако од сваке врсте десет екземплара наруче, што укупно 24 фор. чини, и у напред новце пошаљу, добивају за 20 ф. и од сваке књиге један екземплар безплатно, као накнаду за поштански трошак; осим тога прилажемо на дар и једну велику слику од Беча, за коју је наша књижара од Њ. В. цара и краља са златном колајном одликована.

Наручбине примају се и на српском језику, и молимо нек се адресује овако: G. J. Manzsche Buchhandlung. Kohlmarkt 7 in Wien

---

СРПСКО НАР. ПОЗОРИШТЕ.

Ред позоришних Представа.

У понедеоник 1. априла *први пут* „Грабанцијаши“. Шаљива игра у 4. чина с предигром и с песмама, од Илије Округлића Сремца. (Ова је шаљива игра добила од „Матице Српске“ расписану награду од 200 ф. а. вр. из фонда Накиног)

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

ПЕШТА 24. марта. (Недељни извештај Ст. Ђорђевића.) Са свију страна стижу најповољнији гласови о стању усева тако да се може најлепша нада полагати на добре усеве. Ефективна жита беху и ове недеље без особите пропе, јер млинови врло мало куповаху. Пролећња жита номинално 8 фор. но без пропе. У новом житу за септ. окт. склопљено је промета 15000 центи по 6 ф. 10—15 н. која се цена поди диже до 6 фор. 42 и по нов. на чему је и остала.

Кукуруз банатски закључаван је са 4 ф. 92 и по до 95 нов.; влашки за мај-јуни 4 фор. 85 нов. сремски 4 фор. 85—87 и по н. Зоб за пролеће растеши у цени, дошла беше до 2 ф. 85 н. но спусти се опет на 2 ф. 80 н., али да се скидом не подржава на тој висини, била би јефтинија чему и има изгледа.

Данас је бележено:

Пшенице потиске и столно-београдске 85 фун. 7 ф. 90 до 8 ф. 10 н. 84 фун. 7 ф. 75—90 н. 83 фун. 7 ф. 60—75 н. 82 фун. 7 ф. 45—60 н. 81—82 фун. 7 ф. 35—55 н. Банатске и горњоземске за 30 н. јевтиније. Влашка 83 фун. 7 ф. 10 до 30 н. 82 фун. 7—7 ф. 15 н. 81 фун. 6 ф. 90 н. до 7 ф. 80 фун. 6 ф. 80—96 н. све по цол-центи и на три месеца.

Ражи галичке 4 ф. 65—80 н. угарске 4 ф. 90—5 ф. 15 н. по 80 фун.

Јечма влашког 2 ф. 55—65 н. по 72 фун.

Кукуруза банатског 4 ф. 86 и по до 90 н. угарског 4 ф. 82 и по до 85 н. по цол-центи.

Зоби бачка 2 ф. 62 и по н. банатска и сремска 2 фор. 55 н. по 50 фун.

ОГЛАСИ.

СТЕЧАЈ.

На српској школи у Рацалмашу у протопрезвитерату будимском, упражњено је учитељско место.

Плата је учитељска по сесије прве класе орање земље: од сваког брачног пара по вике жита и 10 новч.; слободан стан у добром стању; довољан за школу из сламе састојећи се се огрев и уобичајени школарни приход.

Учитељ ваља да је добар певац, и да има довољну способност за обучавање деце, исто тако и морално добро поведење, доказано са сведочбама.

Просителји имају се пријавити на општину најдуље до 20. априла т. г.

Из седнице црквено-школске у Рацалмашу држане 10 марта 1874.

ПАВЕЛ КОЛАРОВИЋ, председник. ГЕОРГИ МИЛОВАНОВИЋ, подпредседник. 3—3

1010 ex 1874 П.

ОБЗНАНА.

Од стране Магистрата сл. и кр. вароши Сомбора овим се до знања ставља, да ће се право купљења цестарине, заједно са правом купљења такса од недељни и годишњи вашара, на време од 1. Маја до 31. Децембра 1874. године путем јавне дражбе, 25 Априла т. г. у 9 сати пре подне, у варошкој великој дворани у закуп издати.

Овде се примећава, да ће се писмене понуде само до 9 сати пре подне истог дана примати; дражбени увети пак стајаће у звању градоначелништва сваком на слободан углед.

У Сомбору 1 Априла 1874.

Вукичевић
1—1 градоначелник

ОГЛАС.

Ми потребујемо за овдашњу цркву, некоји ствари као икона за променути иконостас, литија, калеж и остали црквени ствари, и будући да немамо познатији фирма које такове имаду, тако се умољава она трговина која такове имаде што скорије писмено обзнанити.

У Врховинама 30. марта о. г. Личко-оточки диштрикт.

1—2 ЦРКВЕНИ ОДБОР.

БРАНКО БЕРИЋ
АДВОКАТ

јавља поштованој публици да је свој стан и адвокатску писарницу, у кућу г. Ђоке мл. Стратимировића преместио, — на ћошку између главне и дунавске улице. 1—2

НА ЗНАЊЕ.

Једна добро оверовљена славенска осигурарајућа банка, тражи уз повољне увете ваљани и способни стечника (Aquisiteure). Који желе ова места постићи, нека своје понуде најдаље до 20. априла о. г. подписаном у Трст пошаљу.

2—3 **Фр. Анд. Плеше.**

ПЕРА ВУКОВ
ЗЕМАЉСКИ И МЈЕНИЧНИ АДВОКАТ

отворио је своју адвокатску писарну у Перлезу у Бекићевом дому. 2—3

ВАЈЛ-ОВЕ МАШИНЕ ЗА ВРШИДБУ.

Није ниједна машина тако још конштруирата за земљеделца, која је таку брзу продају и тако изванредно одобрење задобила као ова. — За доказ овоме нека су ови бројеви: 1872—1873. купљени су код фирме **Морица Вајл-а јун. у Франкфурту на Мајни три хиљаде шест стотина ручни машина за вршидбу, а хиљаду и двеста теплови машина за вршидбу** за два коња. Друге сведочбе за ове машине нетреба. — Исте добити се могу код

Moritz Weil junior,
in Wien, Franzensbrückenstrasse Nr. 13.

Властник др. Свет. Милетић. Одговорни уредник Стеван Поповић. Издавалац „Задруга за срп. народну штампарију“

Српска народна задружна штампарија